

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.15, november 2019

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Steen Tullberg

Tilsyn ved dr.theol. h.c. Niels Jørgen Cappelørn

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed eller om kristelig og præstelig Lærdom” , *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene? eller om Tro og Fornuft* og “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene”

ved Jon Tafdrup

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Kristelig vækkelse, historiesyn og polemiske fejder
- 3 Grundtvigs deltagelse i landemoderne
- 4 Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed
- 5 Kritikken af Grundtvig i Athene
- 6 Grundtvigs pamflet mod Athene
- 7 Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene
- 8 Modtagelse
- 9 Anvendt litteratur

1 Anledning

En lille polemisk strid, der udspillede sig offentligt i 1814, har fået navnet Athenefejden efter Christian Molbechs tidsskrift *Athene*. I juniheftet blev der bragt en anonym artikel med titlen “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed”, hvori Grundtvig kritiseres i en længere note for sin stærke bibeltro og sit

syn på naturvidenskaben. Skribenten var første residerende kapellan ved Holmens kirke, Andreas Krag Holm, hvad Grundtvig dog ikke var klar over (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 621).

Grundtvig tog til genmæle den 17. august 1814, hvor han udsendte pamfletten *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene? eller om Tro og Fornuft*. Som titlerne på både Holms og Grundtvigs skrifter viser, er det grundlæggende stridspunkt et teologisk fortolkningsspørgsmål om, hvordan tro og fornuft bør forholde sig til hinanden.

Den anonyme Holm refererer i noten til Grundtvigs artikel “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed eller om kristelig og præstelig Lærdom”, der blev trykt i *Theologisk Bibliothek*, bind 5, som udkom i december 1813. Artiklen bygger på en tale, Grundtvig holdt på landemodet i Roskilde i 1811, og således skal forudsætningerne for Athenefejden findes i årene op til 1814 (Bugge 1953, s. 93).

Selvom det kun er i noten, Holm adresserer Grundtvig direkte, er “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed” et angreb på den bibelforståelse, som Grundtvig bekendte sig til. Læsere af artiklen har ganske givet været klar over det faktum, hvad også en samtidig anmeldelse af debatten afslører med ordene, at enhver “der kiender Hr. Pastorens [Grundtvigs] skieve Menninger, vil tænke paa ham ved Afhandlingens Giennemlæsning” ([Müller] 1814, s. 545; [se afsnittet “Modtagelse”](#)).

I forlængelse af *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene?* stillede Molbech tre spørgsmål til Grundtvig på omslaget af *Athenes* augustnummer. Grundtvig besvarer dem den 6. september i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* under titlen “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene”, sp. 1140-1142. Herefter gik den lille polemiske ordveksling i sig selv igen.

Nærværende indledning behandler Grundtvigs tre indlæg: “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” (1813), *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene?* (1814) og “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene” (1814) samt omstændighederne for disse værkers tilblivelse.

2 Kristelig vækkelse, historiesyn og polemiske fejder

Polemisk strid og pennefejder optog i årene efter 1810 en god del af Grundtvigs tid. Han havde oplevet en kristelig vækkelse i vinteren 1810-1811, hvorefter han bekendte sig til en stærk luthersk-ortodoks bibeltro, som også lagde grunden til hans historiesyn. I skandalesuccessen *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* fra december 1812 (*Verdenskrøniken* 1812) havde Grundtvig søgt at vise, hvordan historien hang sammen i kraft af Guds forsyn. Samtidig dømte og fordømte han tidsaldre og folk efter deres sans for åndens virkelighed og deres gudfrygtighed.

Mange lærde havde affærdiget bogen som et forfejlet videnskabeligt værk, herunder Grundtvigs ungdomsven Molbech, der som faghistoriker plæderede for en nøgtern og objektiv historiefremstilling. En længere fejde udspillede sig mellem januar og august 1813, hvor synspunkter mellem Grundtvig og Molbech blev udvekslet både offentligt og i private breve. Fejdens afslutning betød samtidig enden på deres venskab (se

indledningen til [“Til min Ven Christian Molbech” m.fl.](#); jf. Thaulow 2018, s. 166-187).

3 Grundtvigs deltagelse i landemoderne

I 1808 havde den nyudnævnte biskop Münter over Sjællands Stift fået den tanke at udvide de såkaldte landemoder med virkning fra 1809. Når de officielle sager var behandlet, skulle stiftets præster inviteres til et slags seminar med det formål at vække eller vedligeholde interessen for de teologiske videnskaber (Bugge 1953, s. 83). Her var der bl.a. mulighed for at bidrage med oplæsninger af teologiske afhandlinger, og det er, hvad Grundtvig benytter sig af, da han første gang deltager i det udvidede landemøde, den 2. oktober 1811 (jf. *Breve* 1, s. 45). Det er her Grundtvig læser en version af “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” op. Til og med 1814 deltog han yderligere fire gange på landemoderne i stiftsbyen Roskilde (København var på den tid inkluderet i Sjællands Stift og havde ikke egen domkirke) samt én gang i Maribo den 6. juli 1814.

Landemodetalerne ligger samlet set i forlængelse af Grundtvigs polemiske prædikener fra denne tid og er kun delvist tilgængelige i trykt form (jf. *Bibliografien*, bind 1, s. 64-66). Grundtvig går imod oplysningstidens dyrkelse af fornuften og retter skarpe angreb mod teologien i den sene del af oplysningstiden, der som regel kaldes rationalismen, samt mod præstestanden generelt. Han er således i principiel opposition til store dele af landemodedeltagerne, og samlet set vakte talerne også betydelig harme, ikke mindst på grund af Grundtvigs skarpe og direkte tone (Bugge 1953, s. 91).

Reaktionerne på Grundtvigs taler var heftige. Der blev bl.a. stillet forslag om at indføre forhåndscensur efter Grundtvigs anden landemodetale. Forslaget blev dog ikke realiseret (Thaulow 2018, s. 138). Det sidste landemøde Grundtvig deltog i, den 6. oktober 1814, medførte så stærk forargelse, at biskop Münter så sig nødsaget til at afkræve Grundtvig forelæsningsmanuskriptet og i et følgende brev fremkom med en skarp irettesættelse (Bugge 1953, s. 99; *Breve* 1, s. 222 f.). Talen havde overskriften “Om Polemik og Tolerance eller om Tvist og Taal” og var en opfordring til alle præster om at rejse sig og kæmpe for den sande tro imod oplysningens begreb om tolerance (en retorisk analyse af talen findes i Thaulow 2018, s. 138-144; talen er i sin helhed trykt i *Værker i Udvalg* 2, s. 93-107).

4 Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed

Der er visse afvigelser mellem den trykte version af “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” og det renskrevne manuskript, der findes i Grundtvig-arkivet, som derfor antages at være Grundtvigs talepapir fra landemødet i 1811 (Bugge 1953, s. 85 f.; jf. også [fasc. 79.4](#)). Det var formentlig på amtsprovst Matthias Frederik Georg Bøghs opfordring, at Grundtvig lod sin reviderede tale trykke (Bugge 1953, s. 86, note 19).

Fokus i artiklen er på den lærdom, der i kristelig henseende er ønskværdig for teologer og præster. Den er desuden en kritik af den sekularisering, der er sket inden

for naturvidenskaberne. I sig selv vil Grundtvig ikke “ophøie menneskelig Kundskab og Lærdom for [dens] egen Skyld” (1813, s. 40). Lærdommen skal underlægges kristendommen og Bibelen, der er åbenbaring og Guds sandhed (s. 48; Lundgreen-Nielsen 1980, s. 476). For at kunne læse og fortolke Bibelen og kirkefædrenes skrifter behøves solide kundskaber i hebraisk, græsk og latin (s. 50). Det er dog kun “Porten til Skriftens Forgaard, der kan oplukkes med Sprogenes Nøgel” (s. 50). Med allusion til Åb 3,7 understreger Grundtvig dog, at ingen erhvervede kundskaber er tilstrækkelige for at kunne åbne døren til det allerhelligste i Bibelen. Det kan kun den, der har Davidsnøglen, altså den sande tro og overbevisning, som udelukkende tildeles af Guds nåde.

Næsteften oldsprogene er historien det område, som alle kristne burde have indsigt i. Historien er “den Almægtiges Fingerskrift”, det vil sige udtryk for Guds forsyn og vilje (s. 52). I Grundtvigs øjne fremstår historien som det synlige, hvorigennem Gud Fader tydeligst vidner “om sig, sin Søn og sit Ord” for de nulevende (s. 53). Således er den historiske virkelighed et udtryk for Guds fortsatte styrelse i det timelige (Høirup 1949, s. 71). Der er altså Guds åbenbaring, sådan som den fremtræder i Bibelen, på den ene side, og historien som det konkrete vidnesbyrd om Guds styrelse på den anden.

Til trods for sin strenge lutherske bibeltro på dette tidspunkt i livet stod Grundtvig på skuldrene af de tyske oplysningsfilosoffer, som han havde studeret indgående i tiåret før krisen i 1810-1811 (Vind 1999, s. 65-95). I “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” vedkender Grundtvig sig i direkte vendinger denne arv, hvor “de kantiske Grublerier har oplyst mangan dunkel Vraa” (1813, s. 46) i den kristne lære. Samtidig noterer han dog, at den sande kristne lader den vantro naturfilosofi arbejde for sig og for Gud, ligesom “de ægyptiske Troldkarle fordum maatte arbeide for Gud og den hele Menneskeslægt” (s. 47). Grundtvig konkluderer, at det, som adskiller den vantro og den kristne lærde, ikke er omfanget af kundskab, men selve sindelaget (s. 47).

Den vantro lærde finder sandhedens kilde i sit indre og må som konsekvens forkaste alt, hvad der i Bibelen ikke stemmer overens med hans fornuft (s. 47). Den kristne lærde ved derimod, at sandheden åbenbares i Bibelen, hvorfor han må bringe fornuften ind “under Troens og al Tanke under Kristi Lydighed” (s. 48) og gøre sine bibelstudier på den baggrund.

Læs mere

Flemming Lundgreen-Nielsen har peget på, at det ældste eksempel på offentlig anvendelse i forfatterskabet af modsigelsens grundsætning (kontradiktionsprincippet) findes i denne artikel (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 476). Modsigelsens grundsætning er et logisk princip, der siger, at man ikke på én gang kan bekræfte og benægte det samme; princippet er alment kendt, og det er påvist, at Grundtvig har taget det til sig gennem filosofen Christian Wolff (Kelstrup 2000, s. 130). Samme år, som landemodetalen blev trykt, udfoldede Grundtvig for første gang sine tanker om modsigelsens grundsætning i artiklen “Krønikens

Gienmæle”, der udkom den 8. juli 1813 og var en del af den polemiske fejde med Molbech om historiefilosofien i *Verdenskrøniken* 1812 (Høirup 1949, s. 78 f.). Princippet spillede efterfølgende en væsentlig rolle i udviklingen af Grundtvigs teologi. I “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” kommer det til udtryk, når Grundtvig skriver om sin tro på Bibelen som Guds åbenbaring: “thi er den Guds Sandhed, da maa alt Modsat være Løgn, hvad saa end Fornuften drister sig til at tale imod” (1813, s. 48; med en lille variation findes samme formulering i manuskriptet til landemodetalen, jf. [fasc. 79.4](#), bl. [7r]).

Det rette kristne sindelag samt troen på Bibelen som Guds åbenbaring er også baggrunden for Grundtvigs kommentar om Tyge Brahe og det kopernikanske verdensbillede, der citeres i Holms artikel i *Athene*. De vantro lærde anklager den bogstavelige bibeltro for at have lagt naturvidenskaben i lænker, således at Brahe aldrig lod sig overbevise om, at jorden kredsedede om solen og ikke omvendt. Grundtvig kan ikke se problemet, idet Brahe og hans meningsfæller trods alt gik trygt “ombundne med Guds Lænke [...] gennem Nød og Død” (s. 49). I øvrigt erkender Grundtvig senere i “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene”, at han er på Brahes side og overbevist om, at der i Bibelen virkelig står, at “Solen gaar” (sp. 1141; [se afsnittet “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene”](#)). Dette synspunkt, hvor teologiske og naturvidenskabelige argumenter står over for hinanden, var ikke blot Grundtvigs. Flere tænkte som han, og år senere, i 1830'erne, udspillede sig flere polemiske fejder om Kopernikus' iagttagelser, hvor Grundtvig deltog (se indledningerne til [“Sank end Borgen höit Du bygde” m.fl.](#) og [“Den Copernikanske Astronomi som den fjerde Troes-Artikel”](#)).

I “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” kritiserer Grundtvig også undervisningen på universitetet, hvor navnlig det hebraiske drives med “Lunkenhed” (1813, s. 56). Denne kritik rammer i høj grad redaktøren af *Theologisk Bibliothek*, Jens Møller. Han var teologiprofessor og forelæste især over Det Gamle Testamente, hvis grundprog netop er hebraisk.

Møllers forundring over, at Grundtvig ønskede sin artikel optaget i tidsskriftet udtrykkes bl.a. i en privat brevveksling (*Breve* 1, s. 134-141). I et efterskrift til “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” har Møller imidlertid også ladet en bemærkning trykke, hvor han noterer sin villighed til at bringe Grundtvigs artikel på trods af de afvigende synspunkter. Han fortsætter:

Kunde Hr. G. ved dette ham vistnok behagelige Beviis paa Tolerance, bringes til at fatte bedre Tanker om dette Sindelaug og til selv i Fremtiden at beflitte sig derpaa, da opnaaede Udg. en Løn, som vilde være ham kjær, ihvorvel han uden Haab om den har gjort, hvad han fandt billigt [dvs. rimeligt] (*Theologisk Bibliothek*, bind 5, s. 59)

På den måde synes Møller at sikre sig sin anseelse i forhold til tidsskriftets læsere, der kunne have andre meninger om kristelig og præstelig lærdom end Grundtvig.

5 Kritikken af Grundtvig i Athene

Andreas Krag Holms anonyme “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed” blev trykt i det æstetiske tidsskrift *Athene*. I alt væsentligt var *Athene* et tidsskrift med holdninger i stærk kontrast til Grundtvigs bibeltro overbevisning.

Grundtvig er ikke blind for, at tidsskriftet har taget navn efter den græske (og hedenske) gudinde for visdom, og har ikke kunnet dy sig for at lade denne dobbelthed komme til udtryk i titlen på sit gensvar.

Stridens kerne, som både Holm og Grundtvig kan finde sammen om, er bibelordene fra 2 Kor 10,3-6, hvorudfra man har villet bevise, at fornuften skal tages til fange under troens lydighed (Grundtvig 1814c, s. 7; Holm 1814, s. 496).

Grundtvig tager i sit svar Holm under grundig behandling. Lange passager enten citeres eller parafraseres, hvorefter påstandene imødegås. Derfor skal her kun kort opridses Holms synspunkter (se også Høirup 1949, s. 107). “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed” kan læses i faksimile [her](#).

Påstanden om, at fornuften skal tages til fange under troens lydighed, hviler ifølge Holm på Luthers fejloversættelse af det græske $\nu\omicron\eta\mu\alpha$. Luther gengav det som fornuft, men ordet bør snarere oversættes til “Anslag, Rænke, Sophisterie”, og som sådan betegner det en “ilde dannet og ilde anvendt Fornuft” (Holm 1814, s. 496). I modsætning til denne står menneskets ypperste sjæleevne, nemlig den sunde, dannede fornuft, der hæver mennesket over dyrene og giver evnen til at stræbe efter det uendelige (s. 499). Med et berømt udtryk fra Hebr 11,1 kalder Holm troen for overbevisningen om det, der ikke kan ses (s. 502), og kalder endvidere Bibelen for troens norm. For at erkende denne norm, er det nødvendigt at give fornuften fri og lade den være levende og virksom som grundlag for bibelfortolkningen (s. 506). Havde fornuften ladet sig fange under troens lydighed, var de hellige skrifter blevet læst uden forstand, “man havde holdt sig til deres Bogstav og ikke til Aanden” (s. 519). Tro og fornuft er begge Vorherres tjenere, og de skal derfor kæmpe i forening mod “Lysets og Dydens Fiender” (s. 512).

Den lange note, hvor Holm citerer fra “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed” (s. 509 f.), er indvist i et afsnit om, hvordan paven og den katolske kirke har misbrugt bibelord til at retfærdiggøre et både åndeligt og verdsligt herredømme (s. 508), og altså også til at forkaste Galileis lære og flere gange indkalde ham for inkvisitionsdomstolene.

6 Grundtvigs pamflet mod Athene

Selvom kritikken fremføres anonymt i *Athene* havde Grundtvig og Holm i virkeligheden diskuteret spørgsmålet om tro og fornuft indgående i en længere brevveksling fra foråret 1813; brevvekslingen er dog for hovedparten utrykt (jf. Bugge 1953, s. 93). Offentligt var Grundtvig også fremkommet med sine synspunkter flere steder. Han henviser i *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene?* til den tale, han holdt på landemodet i juli 1813 om Bibelens rette tolkning (Grundtvig 1814c, s. 7), hvor han bl.a. havde sagt, at “Bibelens Ord skal tages i den Mening, som en oprigtig, ulærd Mand maatte [...] have, naar han udsagde dem, som en saadan maa fatte naar han

læser eller hører dem opmærksom” (Bugge 1953, s. 94).

Grundtvig vil ikke anerkende, at tro og fornuft er forskelligartede størrelser, der opererer inden for hver deres enemærker (Høirup 1949, s. 107 f.; Rønning 1909, s. 77 f.). Talen om tro og fornuft er ført på et forkert grundlag, og for at belyse dette vil han først fokusere på den menneskelige tilværelse og adskille, hvad noget er “i sin Idee, i sin guddommelige Reenhed og Fuldkommenhed, og hvad det er i Verden i Besmittelse og Ufuldkommenhed” (1814c, s. 11).

Teologisk argumenterer Grundtvig for, at den rene fornuft skal forstås som “den levende ufeilbare Erkiendelse af det Synlige og Usynlige, om det evige Lys, om Sandheden selv” (s. 11). Den rene fornuft findes dog ikke i det timelige, hvor vi kun erkender stykkevis, og vi når ikke vores “høieste jordiske Udviklingstrin før ved Dagenes Ende” (s. 10, jf. 1 Kor 13,12). Fornuften er altså ufuldkommen, og erkendelsen af det ubegribelige skal derfor udspringe af troen.

Positivt definerer Grundtvig fornuften som evnen til at dømme, skelne mellem sandhed og vildfarelse og til at adskille, udveksle og sammenkæde (s. 11). Denne virksomhed er dog først mulig, når der allerede er noget, som kan adskilles, udvikles og sammenføjes (s. 12). I sig selv er begrebet altså tomt, dersom der ikke allerede eksisterede noget i den åndelige verden, noget begribeligt, nemlig: følelser og forestillinger. Billedligt betragter Grundtvig følelsen som “Livets Kilde og Dronning”, forestillingen som dets “Bevidsthed og Krone” og fornuften (lyset, ordet) som dets “Aabenbarer” (s. 12). Herfra sammenligner Grundtvig de tre begreber med tre faser af menneskelivet for at demonstrere, hvorfor fornuften nødvendigvis er underlagt troen. Han giver en erfaringsmæssig forklaring fremfor en spekulativ eller med Henning Høirups terminologi en psykologisk forklaring (Høirup 1949, s. 98).

Menneskelivet falder ifølge Grundtvig i tre afdelinger: Livet begynder hos fostret i livmoderen som det første. Det er “Følelsens Liv, Grundvolden og Kilden til alt Liv”, men det er ubevidst (1814c, s. 12). Anden afdeling begynder ved fødslen med “Menneskets første Forestilling”, når barnet ser lyset (s. 12). Dette er indbildningskraftens liv, der vækkes. Indbildningskraften kalder Grundtvig for betingelsen for al forestilling, og en ihukommelse af vort liv i Gud (s. 16). Den tredje afdeling manifesterer sig, når barnet med tiden lærer at skelne, adskille og forbinde. Det er begyndelsen på “Fornuftens, Erkiendelsens Liv” (s. 12). For Grundtvig viser denne erfaringsmæssige forklaring også, at fornuften intet er i sig selv, men er afhængig af følelsens og indbildningskraftens (forestillingsevnen) udvikling (Pedersen 2013, s. 191). Var fornuften en selvstændig størrelse, “da havde den naaet sit Maal før den begyndte sin Vei, havde Livet før den fik det” (1814c, s. 13).

Mennesket er ikke i stand til at skelne rent mellem sandhed og løgn, da vi som konsekvens af syndefaldet er ‘faldne’, dvs. syndige. Grundtvig sonderer nu mellem den selvrådige fornuft, der ikke har indset dette, og derfor “unddrager sig Troens Lydighed,” når den adlyder de syndige følelser (s. 14), og den troende fornuft, der villigt erkender sin trang til oplysning i livets forvirring og uorden, og trang “til en Tro som kan forsone det syndige Menneske med sin Gud” (s. 15; jf. Høirup 1949, s. 108). Grundtvig er godt klar over, at mange ikke vil erkende denne sandhed, men endnu

værre er det med dem, som nok vil erkende det, men dog ikke er villige til at tage imod "en sand Aabenbaring" (s. 15). I stedet søger de en falsk åbenbaring, der kan berolige dem og give dem styrke til at udrette, hvad der behager dem. Dette er Grundtvigs forklaring på, at der findes "Afguderier og Overtro" samt forklaringen på "Naturphilosophiens Undfangelse og gruelige Vext" og tillige "den Forfatters [Holms] Ord vi her have at betragte" (s. 15 f.). Konklusionen er, at hvis mennesket har erkendt sin trang til åbenbaring, er det også forpligtet til at tage sin fornuft til "Fange som en Oprører og Fiende af Sandheden og Menneskets Vel", tvinge den "ved Troens Kraft til Lydighed," indtil den lærer at indse sin onde beskaffenhed (s. 20). Det gør den kristelige fornuft i modsætning til den fordærvede, selvrådige fornuft.

Med denne begrebsafklaring, der slutter s. 21, er Grundtvig nu rustet til at tage fat på opgøret med den anonyme Holm.

7 Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene

Grundtvigs pamflet affødte tre spørgsmål fra Molbech på omslaget af *Athenes* augustnummer (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 624), og den 6. september 1814 giver Grundtvig sine svar derpå i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 72, sp. 1140-1142. Ifølge *Bibliografien* skulle Grundtvig-Biblioteket i Vartov være i besiddelse af et eksemplar af omslaget, men det har ikke kunnet lokaliseres. Grundtvig gengiver imidlertid spørgsmålene i sit svar, dog ikke strengt nøjagtigt (*Bibliografien*, bind 4, s. 22).

De to første spørgsmål, som Grundtvig svarer på, har afsæt i *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene?*, mens det sidste henviser til en note i *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng*, der var udkommet omkring den 7. juni 1814 (*Bibliografien*, bind 1, s. 95; værket benævnes *Verdenskrøniken* 1814). I noten var Grundtvig gået i rette med en række unavngivne "høilærde Kritikere", der tvivlede på sandheden i Herodots beretning om den ægyptiske farao, Necho 2., der skulle have beordret en fønisk ekspedition afsted gennem Det Røde Hav. Ekspeditionen skulle derefter have sejlet turen rundt om Afrika for at vende tilbage gennem Gibraltarstrædet 3 år efter. For Grundtvig var vidnesbyrdet den "soleklare Sandhed" (Grundtvig 1814b, s. 540).

De to første spørgsmål handler hhv. om at tage Guds navn forfængeligt og igen om, hvorvidt Jorden drejer om solen eller omvendt. Lundgreen-Nielsen har karakteriseret indlægget som kuriøst i hævdelser af "Tycho Brahes og Bibelens verdensbillede over for det Copernikanske", men også interessant for dets selvkaraktistik (1980, s. 624). Grundtvig indleder med at beskrive sig selv som prygelknabe for samtidens mere eller mindre lærde personer. Han vil dog forsikre de folk, der betegner ham som forskruet og forvirret, på vej til galeanstalten, at de endnu ikke har vænnet ham af med at "tale sunde og betænksomme Ord" (1814d, sp. 1141).

8 Modtagelse

Theologisk Bibliothek, bind 5, blev anmeldt anonymt i P.E. Müllers tidsskrift *Dansk*

Litteratur-Tidende for 1814, nr. 32-35, og i den forbindelse også Grundtvigs “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed”, der blev behandlet i nr. 32, s. 500-510. Tilsyneladende “udførligere, end man ellers pleier ved Anmeldelsen af enkelte Afhandlinger” (s. 510), giver anmelderen et fyldigt sammendrag af Grundtvigs artikel med tilknyttede kommentarer. Fornuften, mener anmelderen, skal bruges, netop da den er tildelt af Gud, og man bør ikke “af utidig Ængstelse og misforstaaet Hellighed” lægge den i lænker og forfølge dem, der ikke vil det (s. 507). Anmelderen er generelt kritisk over for Grundtvigs synspunkter. Tankeløs tro på Bibelens ord har mange gange vist sig skadelig i historien: “Galilæi's Forfølgere og deres Efterlignere kunne have havt her megen Iver og Munterhed, men man kunde vel mene, at det ikke var med Guds, men med Mørkhedens Lænke, de vare ombunde” (s. 508). Desuden deler anmelderen ikke Grundtvigs antipati mod det latinske sprog, som nu engang er blevet de lærdes sprog, alle videnskabers terminologi (s. 509). I en ironisk tone klandrer han til sidst Grundtvigs historiesyn (s. 510).

Sideløbende med omtalen af *Theologisk Bibliotheks* bind 5 anmelder redaktøren Müller anonymt debatten mellem Grundtvig og Holm (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 624). Det sker i *Dansk Litteratur-Tidende for 1814*, nr. 34-36. I nr. 34, s. 529-535, bedømmes Holms artikel i *Athene* positivt og noget letbenet, men dog fremført med “Varme og i et skjønt Sprog” (s. 529), der vækker “Agtelse for dens Forfatter som en veltalende og for Kristendommen varmtfølede Mand” (s. 534). Müller reflekterer på baggrund af artiklen over begreberne tro og fornuft og er enig i, at fornuften ikke skal tages til fange, men være vågen, levende og virksom (s. 534).

I nr. 35 af *Dansk Litteratur-Tidende for 1814*, s. 545-558, tager Müller så fat på Grundtvigs skrift. I Lundgreen-Nielsens formulering med “afgjort fjendskab mod Grundtvigs væv af urigtigheder og lede tone” (1980, s. 624). Müller inddrager Grundtvigs polemiske skrift mod H.C. Ørsted, *Hvem er den falske Prophet?*, fra den 9. maj 1814, for at uddybe, hvordan Grundtvig mener, at Bibelen skal forstås ordret. Han opponerer samtidig mod Grundtvigs tilsidesættelse af de hermeneutiske grundregler, der tilsiger, at man først forstår en forfatter til fulde, når man “med Hans Ord forbinder de samme Begreber, hvilke han dermed vilde betegne”. For Bibelens vedkommende kræver det anvendelse af “den grammatikalske, historiske, filosofiske Interpretations Regler” (s. 550). Grundtvig derimod havde hævdet, at Bibelen ifølge Luther skulle forstås ordret, “i den Mening, en ærlig Mand maatte have, naar han sagde de Ord til sin ulærde Næste” (Grundtvig 1814a, s. 22), altså i den ærlige og lærdes oversættelse.

I alt forsøger Müller at gengive Grundtvigs tankegang om tro og fornuft, så godt som han kan trods det, at “Bestemthed [ikke hører] til de Gaver, der ere blevne Hr G. forundte” (s. 551). Afslutningen af anmeldelsen falder i nr. 36 af *Dansk Litteratur-Tidende for 1814*, s. 571-574. Efter at have drøftet indholdet af Grundtvigs skrift med fremhævelse af hans svage teologiske fundament rettes opmærksomheden mod den hadske form, som budskabet med skældsord og forhånelser leveres i (s. 573). Grundtvigs gentagne anklager mod forfatteren af “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed”, der beskyldes for hykleri, kristent bedrag og ugudelighed, er ifølge Müller af en sådan beskaffenhed, at blev de ført for en domstol,

ville de let kunne “paadrage Hr. G. Straf som Æreskiender” (s. 574).

9 Anvendt litteratur

- “[Anmeldelse af] Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed, eller om kristelig og præstelig Lærdom” (1814) i *Dansk Litteratur-Tidende for 1814*, nr. 32, s. 500-510. København.
- Bibliografien, se Johansen, Steen (1948-1954).
- *Breve* 1 (1924), se Grundtvig, N.F.S. (1924-1926).
- Bugge, Knud Eyvin (1953) “Grundtvigs landemodetaler” i *Grundtvig-Studier* 1953, s. 81-102. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813) “Et Par Ord om Geistlighedens Videnskabelighed eller om kristelig og præstelig Lærdom” i *Theologisk Bibliothek*, udg. Jens Møller, bind 5, s. 39-58. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814a) *Hvem er den falske Prophet? Hvem forvirrer Folket? Svar til Recensenten i Litt. Tid. No. 12 og 13*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814b) *Kort Begreb af Verdens Krønike, betragtet i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814c) *Skal vi tro paa Gud eller paa Athene? eller om Tro og Fornuft*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814d) “Svar paa Spørgsmaalene bag ved Athene” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 72, 6. september, sp. 1140-1142. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig, bind 1-2, bind 1: (1807-1820). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1940-1949) *N.F.S. Grundtvig. Værker i Udvalg*, udg. Georg Christensen og Hal Koch, bind 1-10, bind 2 (1941). København.
- [Holm, Andreas Krag] (1814) “Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed” i *Athene, et Maanedsskrift*, juni, s. 489-520. København.
- Høirup, Henning (1949) *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig*. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*,

bind 1-4. København.

- Kelstrup, Erik (2000) “Grundtvigs anvendelse af modsigelsens grundsætning i ‘Kirkens Gienmæle’ – filosofisk belyst” i *Grundtvig-Studier* 2000, s. 126-153. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- [Müller, Peter Erasmus] (1814) “[Anmeldelse af] Et Par Ord om at tage Fornuften fangen under Troens Lydighed [...] [og] Skal vi troe paa Gud eller paa Athene, eller om Troe og Fornuft [...]” i *Dansk Litteratur-Tidende for 1814*, nr. 34, s. 529-535; nr. 35, s. 545-558; nr. 36, s. 571-574. København.
- Pedersen, Kim Arne (2013) “Den teologiske modtagelse af Verdenskrøniken 1812” i *Grundtvig-Studier* 2013, s. 175-201. København.
- Rønning, Frederik (1909) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede*, bind 2:2. København.
- Thaulow, Vanja (2018) *Herrens Stridsmand. Retorisk kritik af N.F.S. Grundtvigs teologiske polemik i perioden 1810-1825*, ph.d.-afhandling. Aarhus.
- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.
- *Værker i Udvalg* 2 (1941), se Grundtvig, N.F.S. (1940-1949).